

IJsduiker in sassenheim-zuid

M.A. Brijker.

De IJsduiker (*Gavia immer*), die tussen Kerstmis 1983 en 22 januari 1984 de Zuidplas van Sassenheim tot verblijfplaats had gekozen, heeft heel wat meer Avifauna-leden naar die plas gelokt dan er gewoonlijk rondlopen. Het betrof dan ook een beslist niet alledaagse waarneming. In "Vogels van de provincie Groningen" kunnen we lezen, dat de IJsduiker met maar twee waarnemingen (1974, 1981, beide in Lauwersoog) in onze provincie een dwaalgast is. En nu dus een waarneming in het binnenland. Hoe moeten we die waarneming, landelijk gezien, waarderen?

De Avifauna van onze westerburen, de Friezen, vermeldt een totaal van 7 waarnemingen en vondsten, waarvan 3 uit de vorige eeuw en vreemd genoeg geen recentere dan 1933 (v.d. Ploeg e.a., 1976). Drie daarvan hebben betrekking op kustwaarnemingen, de overige komen uit het binnenland. In Drenthe is deze soort nog niet waargenomen. In het gebied van de Grote Rivieren is hij een aantal malen gezien, met een totaal van minstens 10 meldingen. Opvallend is daarbij het grote aantal waarnemingen uit 1977: het zijn er maar liefst 7! (Van den Bergh e.a., 1979).

De Avifauna van Midden-Nederland vermeldt ook nog 2 exemplaren, geschoten op de Loosdrechtse Plassen (Alleyn e.a., 1971). Uit de telgegevens tussen 1974-1979 van de Club van Zee-trekwaarnemers blijkt dat de soort in die periode met zekerheid 5 keer is gezien langs de kust, terwijl er 9 keer geen onderscheid kon worden gemaakt tussen IJsduiker en Geelsnavelduiker (Camphuysen & Van Dijk, 1983).

Als we dan de gegevens van na 1970 bekijken, krijgen we het volgende beeld:

k = kust b = binnenland

	'70	'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77
k	-	-	-	-	1	-	-	2
b	-	-	-	1	1	-	-	7

	'78	'79	'80	'81	'82	'83
k	2	1	2	2	2	3
b	-	-	1	1	1	2

Opvallend is de toeneming van het aantal waarnemingen in de afgelopen jaren. Dit kan een gevolg zijn van de gestegen aandacht.

Verder valt op te maken, dat de soort aan de kust iets vaker wordt gezien dan in het binnenland (1977 buiten beschouwing gelaten), maar binnenland-waarnemingen zijn, gerekend naar het totaal, niet uitzonderlijk. Ze zijn wel voornamelijk gedaan op groot water, zoals het IJsselmeer en langs de Grote Rivieren.

Uitgesplitst naar de maanden ziet het waarnemingsbeeld er als volgt uit:

k = kust b = binneland

	j	f	m	a	m	j	j	a	s	o	n	d
k	2	4	1	1	1	-	-	-	-	2	2	2
b	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	5	7

De waarnemingen langs de kust betreffen dus hoofdzakelijk de winterperiode en de perioden van voor- en najaarstrek. In het binnenland is de soort vooral in november en december gezien.

Van de Bergh (1979) vermeldt dat de soort vooral aan de rivieren verschijnt na storm aan de kust.

Het hier geschetste beeld spreekt dat niet tegen, maar feitelijke gegevens ontbreken.

Het is ook niet uitgesloten dat de IJsduiker als schaarse doortrekker moet worden beschouwd, die in het najaar een andere trekroute volgt dan in het voorjaar.

Volgens Cramp (1977) verhuist hij bij het dichtvriezen van zoet-watermeren in hoofdzaak naar zee.

Als dat betekent dat de IJsduiker een voorkeur heeft voor zoet water, dan kan dat het relatief veelvuldige voorkomen in het binnenland aan het eind van het jaar verklaren. Meer en gedetailleerdere waarnemingen zijn echter nodig.

Ik heb "onze" vogel voor het eerst waarschijnlijk waargenomen op 26 december, maar ik koesterde toen het vermoeden van een Roodkeelduiker, mede gezien het beslist "opgewipte-snavel"-silhouet op afstand, dat ook later nog een paar keer opviel. Het slechte weer en de afstand verhinderden toen een zekere determinatie. Later bleek het dus een IJsduiker te betreffen.

In het water maakte het dier niet eens zo'n erg forse indruk ook al kan de totale lengte van deze soort variëren van 70 cm tot wel 90 cm. In vergelijking met Meerkoeten en Kuifeenden bleek hoe groot hij eigenlijk was.

Het dier had een forse, erg lichte blauw-grijze snavel, een duidelijke brede "knobbel" op het voorhoofd, een donkere vlek op de nek bij de overgang naar de rug en een helderwitte borst. De rugveren hadden lichtgelige randen die het dier op afstand een gebandeerd uiterlijk gaven. Het wit van de voorkant liep tot even achter het oog door.

Omdat volgens Cramp (1977) de snavelvorm geen betrouwbaar onderscheid is tussen de IJsduiker en de Geelsnavelduiker was het zaak om op het culmen van de bovensnavel te letten : dat was onder verschillende belichtingen steeds donker, wat een kenmerk van de IJsduiker is. Het culmen bij de Geelsnavelduiker is altijd licht. Gezien de rugtekening en het bruine oog betroof het een jong dier.

De beide IJsduikers die in december resp. januari in de Eemshaven gezien werden (zie waarnemingenrubriek-red.) waren eveneens jonge vogels.

De vogel in Sassenhein gedroeg zich nogal onverdraagzaam tegenover de Meerkoeten en de eenden in de plas. Gedurende zijn verblijf waren er daar dan ook maar weinig van. Normaal gesproken huizen er in die tijd van het jaar enkele tientallen Kuifeenden, Wilde Eenden, Meerkoeten, Krakeenden en een stuk of wat Tafeleenden.

De IJsduiker maakte er een gewoonte van om geregeld de hele plas rond te zwemmen en te duiken. Dat ging dan zo in z'n werk dat hij dook, een flink eind onder water zwom, even boven kwam en direct weer dook.

Ik heb een aantal duiktijden m.b.v. een stopwatch vastgesteld. Er was er geen korter dan 45 seconden, één uitschieter van bijna 70 seconden en de meeste waren 50-55 seconden. Ik vermoed dat het dier tijdens het duiken op jacht was, want ik heb hem een paar keer tijdens zo'n serie met een vrij forse vis boven zien komen. Die verorberde hij dan boven water, zij het soms met moeite.

De afstanden die de vogel onder water aflegde, waren soms indrukwekkend: 50 m was gewoon, maar 100 m is ook een keer voorgekomen. De afstand was te controleren m.b.v. het aantal steigers in de plas, dat het dier in één duik passeerde.

IJsduiker. (foto erik van ommen)

Hij hield zich niet alleen op in het diepere deel van de plas (de grootste diepte is meer dan 20 m), maar ook in de ondiepere delen vlak langs de kant. Eén keer betrapte ik hem, toen hij op nog geen meter van de kant in het ondiepe water vlak onder de oppervlakte heen en weer spetterde. Toen hij, opgeschrikt door mijn aanwezigheid, wegzwom, bleek er op die plek een grote school vissen met een gemiddelde lengte van 7-10 cm te zwemmen. Blijkbaar had ik hem in zijn maaltijd gestoord. Een andere keer zwom hij vlak langs de oever, speurend met zijn kop onder water. Daarbij zwom hij nu en dan duikend en hevig spetterend heen en weer, alsof hij probeerde iets te vangen. Dit speurende zwemmen deed hij vooral in het ondiepe water tussen het overjarige riet. Het

lijkt er dus op dat deze IJsduiker er tenminste twee manieren van vissen op na hield: langdurig duikend in diep water en met de kop onder water speurend in ondiep water.

De laatste keer heb ik hem gezien op 22 januari. Het begon toen een beetje te vriezen en langs de kanten lag al ijs. Wellicht heeft hij toen de zee opgezocht.

Voor het tot stand komen van dit artikel ben ik dank verschuldigd aan Lodi Nauta die mij niet alleen de reeds vermelde gegevens uit de Eemshaven heeft verschaft, maar ook zo vriendelijk was om een aantal jaargangen van "Dutch Birding" door te kijken op IJsduiker-waarnemingen.

Literatuur:

- Alleyn, W.F., e.a., 1971:
Avifauna van Midden-Nederland.
- Van den Bergh, L.M.J., e.a., 1979:
Vogels van de Grote Rivieren.
- Boekema, E.J., e.a., 1983:
Vogels van de provincie Groningen.
- Camphuysen, C.J. & Van Dijk, J., 1983:
Zee- en Kustvogels langs de
Nederlandse kust 1974-79
(Limosa, 56-3).
- Cramp, S., e.a., 1977:
Handbook of the Birds of Europe,
the Middle East and North Africa.
- Ploeg, D.T.E. v.d., e.a., 1976:
Vogels van Friesland I.

Dutch Birding : jaargangen 1978-1983.